

Лілія Михайлівна Коврігіна,

кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ «Житомирський ОППО» Житомирської обласної ради,
м. Житомир

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6008-7211>

УДК 373.5.016:37.091.214-053.5-056.24

DOI: <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-22-28>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація.

У статті автор ознайомлює читачів з головними проблемами організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти та перспективами їх розв'язання в українській сучасній школі. З'ясовано, що в інклюзивному класі для вчителів важливою задачею є облік індивідуальних можливостей дитячого колективу, включення дітей з особливими потребами в освітній процес, підбір ефективних форм і методів організації освітньої діяльності на занятті, що дає змогу кожній дитині (незалежно від загальної мети) засвоїти навчальний матеріал відповідно до програми. Визначено також, що якість надання освітніх послуг в інклюзивному класі значно визначається тим, наскільки враховуються потенційні можливості кожної дитини.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна освіта; освітній процес.

Для сучасної системи освіти в Україні характерними є інноваційні процеси, тенденції до зміни світогляду, створення умов для самоствердження, самореалізації та самовизначення особистості, прояв гуманістичних тенденцій та посилення уваги до індивідуального розвитку особистості, незалежно від стану здоров'я, соціально статусу сім'ї, особливостей розвитку. Тому пріоритетної значущості набувають дитиноцентризм, повага до розмаїття, визнання інтегрованого та інклюзивного навчання як таких, що найбільше відповідають принципам правової держави, яка заснована на гуманістичних підходах.

Ця проблема не є новою в Україні. Понад десятиліття українські дослідники та педагоги звертаються до неї, прагнучи розкрити сутність інклюзивного навчання, механізми його впровадження в національну систему освіти. Теоретико-методологічні засади інклюзивного навчання наявні в працях сучасних українських науковців і методистів, зокрема Є. Агафонові, М. Алексєєвої, С. Альохіної, В. Бондаря, М. Гордона, Л. Гречко, О. Денисової, Л. Журавльова, В. Зарецького, В. Засенка, А. Колупаєвої, О. Кутепоної, О. Леханової, С. Митник, Н. Назарової, В. Поникарової, Н. Попової, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьова, О. Суворова, В. Тарасун, О. Таранченко, В. Тищенко, О. Хохліної, А. Шевцова, А. Шеманова, Л. Яценюк, О. Ямбург та ін.

Вказані дослідження переважно мають теоретичний характер, де відображено поняття «інклюзія», механізми створення інклюзивного освітнього середовища, описано досвід інших країн. Сьогодні освітні заклади потребують більш практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в інклюзивних класах. Як проводити заняття за умов інклюзивного навчання? Які форми та методи є більш ефективними для залучення всіх дітей класу? Як реалізувати індивідуальний підхід, враховуючи особливості кожної дитини? Це є ті нагальні питання, що потребують відповідей. Більшість учителів мають не завжди позитивне ставлення до ідеї інклюзії, адже не знають, як працювати в інклюзивному класі. Можна погодитися зі спостереженням Н. Зброевої, яка зазначає, що на певний момент емоційний відгук вітчизняних учителів має широкий діапазон: від скепсису стосовно самої ідеї інклюзивної освіти до відвертого жаху від однієї думки про навантаження, що необхідно виконувати. Елементарна інформаційна необізнаність, недостатнє володіння педагогічними технологіями й основами психології та корекційної педагогіки, емоційне неприйняття дітей із різними типами вад і ментальна неготовність залучати таких дітей до звичної шкільної діяльності є основними аргументами позиції вчителів. Таке ставлення

зазвичай супроводжується особистісним співчуттям до хворих дітей та їхніх батьків, проте про належну професійну психолого-педагогічну готовність говорити ще передчасно [1, с. 14].

Метою статті є висвітлення та обґрунтування проблем організації освітнього процесу за умов інклюзивного навчання та перспектив його розв'язання в сучасній українській школі.

У процесі планування заняття в інклюзивному класі для вчителя важливим завданням є врахування індивідуальних можливостей дитячого колективу, залучення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до освітнього процесу, підбір ефективних форм і методів організації освітньої діяльності на занятті, що дозволили б кожній дитині (незалежно від індивідуальних можливостей, здібностей, рівня розвитку) дійти спільної мети та засвоїти навчальний матеріал відповідно до програми. Потрібно спланувати освітній процес так, щоб діти з ООП не були виключеними зі спільної діяльності, а в міру своїх можливостей і здібностей брали участь у запланованих видах діяльності на рівні з усіма учнями класу, незважаючи на те, має учень порушення розумового розвитку чи розлади аутичного спектру, вади зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо.

Для покращення ефективності викладання в інклюзивному класі, разом з учителем, працює його асистент. Посаду асистента вчителя передбачено Типовими штатними нормативами закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), затвердженими наказом МОН України від 6 грудня 2010 р. № 1205. Наказ МОН України від 1 лютого 2018 р. № 90 передбачає одну ставку (25 годин на тиждень) асистента вчителя в інклюзивному класі [2], а в наказі від 8 червня 2018 р. № 609 визначаються основні функціональні обов'язки асистента вчителя, серед яких особливу увагу необхідно звернути на те, що зазначений учитель бере участь в організації освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами, адаптує освітнє середовище, навчальні матеріали відповідно до потенційних можливостей і з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП [3]. У «Методичних рекомендаціях щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н. р.» [4] наголошено, що «асистент учителя не є персональним учителем для одного чи декількох дітей, він допомагає вчителю (вихователю) в організації освітнього процесу в класі (групі), допомагає дітям з особливими освітніми потребами концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю тощо». Важливо не перетворювати асистента вчителя в асистента дитини – в її особистого вчителя, який навчає її індивідуально, адже це призведе до виключення учня з особливими освітніми потребами із за-

гального освітнього процесу. Згідно з нашими спостереженнями, у більшості шкіл така практика професійної діяльності асистента вчителя вже починає утверджуватися. На нашу думку, функції асистента вчителя в інклюзивному класі потрібно розширити. Було б доречно зорієнтувати його увагу не лише на дітях з ООП, а в цілому на учнях класу, які потребують допомоги. Асистент учителя має стати справжнім помічником в інклюзивному класі, допомагати йому в усьому, чого він потребує. Співпраця вчителя та асистента вчителя в інклюзивному класі є однією з актуальних проблем інклюзивного навчання, а також постає однією з найскладніших. Від них обох залежить, як буде організовано освітній процес в інклюзивному класі, на скільки злагодженими діями. Спільними зусиллями вони зможуть забезпечити ефективну навчальну діяльність учнів класу, включаючи дітей з ООП. Співпраця вчителя та асистента вчителя має бути налагоджена так, щоб були задоволені потреби як окремих учнів (дітей з особливими освітніми потребами), так і налагоджено ефективний освітній процес для всіх учнів класу.

З огляду на це, необхідно говорити про спільне викладання в інклюзивному класі. Практика спільного викладання є новою в Україні. Використовуючи світовий досвід, українські дослідники визначають спільне викладання як таке навчання в класі, коли спеціалісти (учитель і спеціальний педагог чи асистент учителя) разом здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі (класі), у різноманітній за складом групі учнів, серед яких є діти з особливими освітніми потребами [5, с. 174]. Тобто обов'язковою умовою такого викладання є наявність двох або більше вчителів, які працюють разом в різноманітному дитячому колективі.

Виділяють чотири головні форми спільного викладання: 1) підтримувальне викладання, 2) паралельне викладання, 3) викладання на навчальних місцях, 4) викладання в команді [5, с. 175]. Основою викладання є загальноосвітня навчальна програма, яку можна змінити (адаптувати чи модифікувати) відповідно до особливостей розвитку окремих дітей.

Якщо говорити про *підтримувальне викладання*, практика якого більш закріпилася в українських школах, то за таких умов провідна роль у викладанні належить учителю, а асистент вчителя виконує роль помічника, який підтримує окремих дітей. Він також може працювати з усім класом, коли вчителю потрібно приділити увагу дітям з особливими освітніми потребами, але це може відбуватися не на етапі формування нових знань, а під час самостійної або групової роботи учнів, на етапі закріплення навчального матеріалу. Асистент вчителя не пояснює тему, оскільки досить часто він не є фахівцем із предмета, проте

може контролювати діяльність учнів, зосереджувати їхню увагу на головному, виконувати функцію організатора діяльності.

За інших форм викладання (*паралельне викладання, викладання в навчальних центрах, викладання в команді*) як учитель, так і асистент є рівноправними в плануванні та проведенні заняття, оцінюванні учнів. Вони можуть працювати з різними групами дітей у межах одного класу чи проводити заняття по черзі, допомагаючи один одному. У цьому контексті важливо, щоб обидва вчителя були фахівцями з предмета, який викладається, тому форма спільного викладання може бути застосована більше в початковій школі, якщо асистент вчителя за фахом є також учителем початкових класів. У середній і старшій школі паралельне викладання можливе лише на тих предметах, з яких асистент вчителя є фахівцем. Так, Н. Софій зазначає: «зазначена форма викладання потребує досить високого рівня координації між вчителями, щоб забезпечити отримання учнями однакової якості викладання, тому на початку це досить складно використовувати» [5, с. 176].

Практика спільного викладання в інклюзивному класі є нагальною проблемою української школи. Вчителі не завжди готові працювати разом, спільно вирішувати питання, що виникають в інклюзивному освітньому просторі, спланувати заняття так, щоб спільною діяльністю забезпечити потреби кожної дитини. Кожен учитель звик працювати самостійно. За умов інклюзивного навчання необхідною умовою є спільно узгоджені цілі, спільні цінності та переконання, рівноцінність кожного учасника, спільне лідерство та співпраця, оскільки один учитель не має можливості самостійно забезпечити реалізацію якісного освітнього процесу, працюючи з таким дитячим колективом.

Вирішальної значущості в процесі організації освітнього процесу в інклюзивному класі відіграє його індивідуалізація та диференціація, оскільки неможливо працювати з дітьми з різним рівнем розвитку за стандартними технологіями, орієнтуючись на середнього учня. «Не існує абстрактного учня, до якого можна було б механічно “прикласти” закономірності виховання», – зазначав видатний педагог В. Сухомлинський [6, с. 92].

У контексті сучасної педагогіки диференціацію навчання визначають як форму освітньої діяльності, організація якої враховує здібності, схильності, інтереси учнів, що реалізується через зміну змісту, тривалості завдань, засобів методичної підтримки учнів відповідно до їхньої готовності. Індивідуалізація навчання – це організація освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів із метою створення сприятливих умов для реалізації їхніх пізнавальних можливостей, потреб, інтересів [7]. Індивідуалізацію навчання дитини з особливими освітні-

ми потребами забезпечує індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це її освітній маршрут, де визначено стратегії освітньої та корекційної діяльності команди психолого-педагогічного супроводу. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII подає таке визначення ІПР – «це документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, визначає перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг і засобів для розвитку дитини; розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків чи інших законних представників дитини» [8]. Таким чином, завдяки ІПР освітній процес стає індивідуалізованим, особистісно зорієнтованим, а також адаптованим до потреб і можливостей кожної дитини. Основою ІПР є рекомендації фахівців інклюзивно-ресурсного центру та комплексне вивчення особливостей розвитку дитини з ООП, її потенційних можливостей, здібностей, нахилів, сфери розумового життя й творчої діяльності, у якій дитина з ООП може якнайповніше розкрити себе. Тобто завдяки визначенню сильних боків і потреб дитини команда психолого-педагогічного супроводу визначає більш ефективні підходи до організації освітнього процесу для такої дитини, оскільки це є тією основою, яку має застосовувати вчитель під час організації освітнього процесу в інклюзивному класі, тією відправною точкою, з якої потрібно починати освітню діяльність з дитиною з особливими освітніми потребами. Згідно з нашими спостереженнями, учителі ЗЗСО звикли бачити лише негативні боки дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Насамперед їхню увагу привертає діагноз, порушення поведінки, відставання в навчанні, загальноосвітня програма, яку вони не завжди можуть засвоїти на тому ж рівні, що й учні з типовим рівнем розвитку. Більшість учителів вважають дітей з ООП такими, які заважають працювати в класі, що негативно впливає на засвоєння іншими учнями програмових вимог. Вони не вміють бачити позитивні боки дітей з ООП, розуміти їхні можливості та потреби, оскільки звикли до норми. Ще В. Сухомлинський зазначав, що немає «неподібних, бездарних і лінивих дітей» [9, с. 437], є учні, задатки яких учителям розгледіти не вдалося. Тому потрібно вивчити сильні боки дитини і зробити так, щоб вона навчалася не нижче власних можливостей. Об'єктом вивчення мають бути такі аспекти: що дитина вміє; якими володіє компетентностями; сильні якості особистості; переважний сенсорний стиль навчання; уподобання (хобі); що мотивує дитину до навчання; спілкування та взаємодії; академічні компетентності.

Окрім сильних боків, під час складання ІПР команда психолого-педагогічного супроводу має визначити потреби дитини з ООП, що є підставою для подальшого формулювання цілей навчання.

Фахівці звертають увагу на те, якої психолого-педагогічної допомоги потребує учень, розглядають питання про надання індивідуального супроводу з урахуванням перешкод у навчанні, які зумовлені особливостями розвитку, адаптації навчального середовища та навчальних технологій, модифікації навчальної програми.

ІПР враховує індивідуальні потреби й особливості навчання конкретної дитини, а не розробляється відповідно до нозології (медичного діагнозу).

Під час складання ІПР використання навчальних програм спеціальних закладів освіти можливе як один із ресурсів для складання індивідуальної навчальної програми для дитини з особливими освітніми потребами. Якщо учень, навчаючись за інклюзивною формою навчання, не має можливості навчатися за загальноосвіт-

ньою програмою, то в такому випадку її потрібно адаптувати чи модифікувати.

У процесі навчання дитини з особливими освітніми потребами за загальноосвітньою програмою змін і трансформацій не відбувається. Вона вивчає навчальний матеріал такого ж змісту, рівня складності, як і всі діти в класі, де вчитель використовує ті ж методи діяльності з дитиною ООП, що й з усіма учнями.

Адаптацію визначають як зміну характеру навчання, причому зміст або понятійна сутність навчального завдання не змінюється. Таким чином, адаптована програма (у порівнянні з загальноосвітньою) має ті ж цілі та зміст навчання, але змінюються технології навчання. В індивідуальній програмі розвитку це може виглядати наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Загальноосвітня програма

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань
Формування в учня поняття про прикметник як частину мови	Формування розуміння ознак прикметника як частини мови (питання, значення, роль у реченні); формування вмінь пізнавати прикметники в реченні та тексті; формування вмінь пояснювати значення прикметників у мові та мовленні	Особистісно зорієнтоване навчання, співробітництво, ігрові технології, розвиток критичного мислення	

Таблиця 2

Адаптована програма

Освітні цілі	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань
Формування в учня поняття про прикметник як частину мови	Формування розуміння ознак прикметника як частини мови (питання, значення, роль у реченні); формування вмінь пізнавати прикметники в реченні та тексті; формування вмінь пояснювати значення прикметників у мові та мовленні	Особистісно зорієнтоване навчання, співробітництво, ігрові технології, розвиток критичного мислення, використання тестових і комп'ютерних технологій та шаблонів, зменшення кількості виконання письмових робіт	

Модифікації навчання змінюють характер навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання. Отже, навчаючись за модифікованою навчальною

програмою, учень з ООП не виходить на загальноосвітній рівень. У процесі модифікації змінюються цілі навчання, їхній зміст і технології навчання.

Таблиця 3

Модифікована програма

Освітні цілі	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань
Формування в учня поняття про слова, що відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i>	Формування вміння формулювати питання до цих слів у реченні. Формування вміння знаходити серед цих слів ті, що подібні чи протилежні за значенням. Формування вміння зв'язати між собою слова, що відповідають на питання <i>хто? що? який? яка? яке? які?</i>	Особистісно зорієнтоване навчання, диференційований підхід, співробітництво, ігрові технології, опора на практичний матеріал, використання дидактичного матеріалу (питання, опорні слова, систематизуюча ілюстративність, нескладні за змістом сюжетні малюнки)	

Адаптація та модифікація освітнього процесу для дітей з ООП може здійснюватися наступним чином:

- зміна різних видів діяльності;
- застосування елементів гри;
- використання адаптованих навчальних текстів, надрукованих великим шрифтом або шрифтом Брайля;
- використання індивідуалізованих варіантів завдань (зменшення обсягу, спрощення частини завдань, альтернативні завдання тощо);
- використання зошитів із друкованою основою;
- диференційовані домашні завдання для дітей із ООП;
- створення ситуації успіху;
- використання вчителем видів діяльності, що повторюються впродовж багатьох занять;
- використання карток з алгоритмами, схемами виконання завдань;

- використання піктограм, візуалізованих завдань і рекомендацій;
- зосередження уваги на актуальній інформації, виокремлення важливої інформації від несуттєвої;
- використання різних видів наочності, поєднання словесних методів із наочними;
- уповільненість процесу навчання;
- залучення учнів з ООП до діяльності, що спрямована на подолання труднощів і перешкод;
- додаткове пояснення навчального матеріалу для дітей з ООП;
- постійна підтримка та стимулювання;
- оптимальне дозування виконання письмових робіт;
- використання шаблонів і комп'ютерних технологій, магнітних дошок, перфокарт тощо.

Адаптацію та модифікацію навчальних завдань для дітей з ООП необхідно здійснювати на основі загальноосвітніх завдань (табл. 4).

Таблиця 4

Адаптація та модифікація навчальних завдань

Загальноосвітні	Адаптовані Завдання	Модифіковані
<p>«Який? чи Котрий?» Поділити словосполучення у дві колонки «Який?» – «Котрий?». Зробити висновок. Словосполучення диктуються. Перше заняття, останнє заняття, восьмий клас, десятий рік, добра дочка, другий день, автобусний маршрут, святковий день, дружній клас, третій учень, сьома дочка, акуратний учень, дев'ятий маршрут, четверта дівчинка, весела дівчинка, мізинний палець, п'ятий палець, новий рік</p>	<p>Словосполучення записані парами, щоб легше виконувати завдання. Додається зразок. Поділити словосполучення у дві колонки «Який?» – «Котрий?» Перше заняття – останнє заняття; святковий день – другий день; акуратний учень – третій учень; друга дівчина – весела дівчина; великий палець – п'ятий палець; добра дочка – сьома дочка. Зразок. Яке? (прикметник) останнє заняття. Котрий? (числівник) перше заняття</p>	<p>Утворити словосполучення, використовуючи слова з довідки. Подається зразок. Заняття (яке?)...; Учень (який?)...; Дівчинка (яка?)...; Палець (який?)...; Дочка (яка?)... Довідка. Останнє, акуратний, весела, великий, добра. Зразок. заняття (яке?) останнє</p>

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, організація освітнього процесу в інклюзивному класі має відповідати таким принципам:

1) **принцип дитиноцентризму** – орієнтація й адаптація освітнього процесу до потреб і можливостей будь-якої дитини;

2) **забезпечення персоналізації індивідуальних програм розвитку** – складання програми з урахуванням потенційних можливостей і потреб дитини з ООП у рамках спільної активної діяльності та загальних цілей освітнього закладу;

3) **відповідна диференціація змісту, стратегій і засобів навчання** для забезпечення доступу до загального навчального плану, що відповідає віку дитини.

Таким чином, якість освітнього процесу в інклюзивному класі визначається тим, як реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини з ООП, враховуються її індивідуальні особливості. Незважаючи на фізичні чи психічні обмеження, кожна дитина завжди має резерви для розвитку, використання яких може суттєво покращити якість її життя.

Більшість учнів із порушеннями психофізичного розвитку може навчатися у звичайних школах за умови інклюзивності, що має забезпечити їхній соціальний, емоційний і когнітивний розвиток з тим, щоб вони відчувалися неповторними, а також повноцінними учасниками суспільного життя.

Використані літературні джерела

1. Зброєва Н.Б. Готовність педагога до інклюзивної освіти (До постановки питання) / Н.Б. Зброєва // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. 2012. № 7. (Серія: «Психолого-педагогічні науки»).

2. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 груд. 2010 р. № 1205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0226-18?lang=en>.

3. Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: наказ МОН України від 08 черв. 2018 р. № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo>.

suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti.

4. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н. р.: лист МОН України № 1/9-498 від 5 серп. 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiioorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>.

5. Софій Н.З. Особливості викладання в інклюзивному навчальному середовищі: практика спільного викладання / Н.З. Софій // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2015. Вип. 10. С. 173–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_10_31.

6. Сухомлинський В.О. Людина неповторна / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 5. С. 80–96.

7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. Київ : Генеза, 1999. 368 с.

8. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. С. 334–654.

References

1. Zbroieva, N.B. (2012). Hotovnist pedahoha do inkluzyvnoi osvity (Do postanovky pytannia) [Teacher's readiness for inclusive education (Before the question)]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykoly Hoholia – Scientific Notes of Nizhyn State University. Nicholas Gogol.* 7.

2. Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06 hrudnia 2010 roku № 1205 [On amendments to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of December 06, 2010 No. 1205]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0226-18?lang=en>.

3. Pro zatverdzhennia Prymirnogo polozhennia pro komandu psykholoho-pedahohichnogo suprovodu dytyny z osoblyvymy osvithnimi potrebami v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity: Nakaz MON Ukrainy vid 08 cherv. 2018 r. № 609 [On approval of the Model Regulation on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in the institution of general secondary and preschool education: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of June 08. 2018 № 609]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>.

4. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvithnimi potrebami v zakladakh osvity v 2019/2020 n. r.: Lyst MON Ukrainy № 1/9-498 vid 5 serp. 2019 r.* [Guidelines for the organization of training of persons with special educational needs in educational institutions in 2019/2020: Letter from

the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1 / 9-498 dated 5 Aug 2019]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiioorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>.

5. Sofii, N.Z. (2015). Osoblyvosti vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu seredovyshchi: [Features of teaching in an inclusive learning environment]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebami – Education for Persons with Special Needs.* 10. 173-177. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_10_31.

6. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Liudyna nepovtorna [The person is unique]. *Vybrani tvory – Selected works.* Kyiv, Vol. 5. 80-96.

7. Savchenko, O.Ia. (1999). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruch. dlia studentiv pedahohichnykh fakul'tetiv [Primary school didactics: textbook for students of pedagogical faculties].* Kyiv : Heneza, 368 p.

8. *Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05 veres. 2017 r. № 2145-VIII* [On education: Law of Ukraine of 05 September, 2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). Sto porad uchytelevi [A hundred tips to the teacher]. *Vybrani tvory – Selected works.* Kyiv. Vol. 2. P. 334-654.

Kovrihina Lillia. Peculiarities of Educational Process Organization for Children with Special Educational Needs.

Summary.

The article highlights and substantiates the problems of educational process organization in the context of inclusive education and the prospects for their solution in modern Ukrainian school. It was found that in an inclusive classroom the most important tasks for a teacher are to take into account the individual capabilities of a diverse children's team; to include children with special educational needs in the general educational process; to select effective forms and methods of educational activities' organization in the lesson that allow each child (regardless of individual capabilities, abilities, level of development) to achieve a common goal and learn the educational material in accordance with the program. The author draws attention to effective forms of joint teaching in an inclusive class (supporting teaching, parallel teaching and team teaching), reveals the essence of educational process' differentiation and individualization concepts and emphasizes that an individual development program is used to individualize the educational process for a child with special educational needs.

It was determined that the quality of the educational process in an inclusive class is largely determined by how much the potential for learning and development of each child, his individual characteristics, are taken into account and realized. Despite physical or mental limitations, each child always has reserves for development, the use of which can significantly improve his quality of life. Most pupils with psychophysical development disabilities can attend regular schools on an inclusive basis, which should ensure their social, emotional and cognitive

development so that they feel unique, full-fledged participants in public life.

Key words: children with special educational needs, inclusive education, educational process.

Ковригина Л.М. Особенности организации образовательного процесса для детей с особыми образовательными потребностями.

Аннотация.

В статье освещены и обоснованы проблемы организации образовательного процесса в условиях инклюзивного обучения и перспективы их решения в современной украинской школе. Выяснено, что в инклюзивном классе для учителя важнейшей задачей является учет индивидуальных возможностей разнообразного детского коллектива, включение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс, подбор эффективных форм и методов организации образовательной деятельности на уроке, позволяющих каждому ребенку, независимо от индивидуальных возможностей, способностей, уровня развития достичь общей цели и усвоить учебный материал в соответствии с программой. Автор обращает внимание на эффективные формы совместного преподавания в инклюзивном классе (поддерживающее пре-

подавание, параллельное преподавание и преподавание в команде), раскрывает сущность понятий «дифференциация» и «индивидуализация образовательного процесса» и подчеркивает, что индивидуальная программа развития является средством индивидуализации образовательного процесса для ребенка с особыми образовательными потребностями.

Определено, что качество образовательного процесса в инклюзивном классе в значительной степени определяется тем, насколько учитываются и реализуются потенциальные возможности обучения и развития каждого ребенка, его индивидуальные особенности. Несмотря на физические или психические ограничения, каждый ребенок всегда имеет резервы для развития, использование которых может существенно улучшить качество его жизни. Большинство детей с нарушениями психофизического развития может учиться в обычных школах при условии инклюзивного подхода, который должен обеспечить их социальное, эмоциональное и когнитивное развитие с тем, чтобы они чувствовали себя уникальными, полноценными участниками общественной жизни.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями; инклюзивное образование; учебный процесс.

Стаття надійшла до редколегії 18 листопада 2019 року

